

В. В. Кузнецов,
кандидат юридичних наук

РОЗМЕЖУВАННЯ ХУЛІГАНСТВА З ГРУПОВИМ ПОРУШЕННЯМ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ

У статті здійснено розмежування хуліганства з груповим порушенням громадського порядку. Розмежування здійснювалося за ознаками складу злочинів. З урахуванням проведеного дослідження визначені певні правила кваліфікації вказаних злочинів.

Ключові слова: хуліганство, кримінальна відповідальність, кваліфікація, порушення, громадський порядок.

Актуальність проблематики статті зумовлена передусім тим, що однією з необхідних та обов'язкових умов нормального функціонування будь-якої держави та суспільства є забезпечення громадського порядку. Як відомо, в ч. 1 ст. 2 Кримінального кодексу (далі – КК) України, передбачено, що своїм завданням він визначає правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам. Тому використання кримінально-правових засобів охорони громадського порядку є одним з ефективних засобів реагування на суспільно небезпечні посягання у цій сфері.

Особливості кримінальної відповідальності за злочини проти громадського порядку постійно досліджуються та їм було присвячено значну кількість наукових праць учених, серед яких особливий внесок становлять роботи Г. Анашкіна, П. Андрушко, М. Бажанова, Ю. Бауліна, В. Дзюби, І. Даньшина, В. Єгорова, Ю. Жих, В. Зарубіна, О. Ігнатова, Т. Кафарова, І. Козаченка, І. Копотуна, М. Коржанського, М. Куца, В. Ломаки, П. Матишевського, П. Михайленка, В. Навроцького, М. Накловича, В. Нагулишина, Г. Піщенко, П. Помазкова, Ю. Ткачевського, Є. Фесенка, М. Харонюка, С. Яценка та ін.

Хоча при цьому, в працях вказаних криміналістів лише скорочено розглядаються окремі аспекти кваліфікації відповідних злочинів проти громадського порядку.

До того ж, практично залишились не дослідженими питання розмежування окремих злочинів проти громадського порядку, зокрема групового порушення громадського порядку та хуліганства.

Аналіз судової практики свідчить про те, що значна кількість помилок, допущених під час кримінально-правової кваліфікації, обумовлена неправильним вирішенням саме питань розмежування злочинів – нерозумінням різниці між окремими кримінально караними посяганнями, невмінням обґрунтувати цю різницю в процесуальних документах, а тим самим і пояснити причини зміни кваліфікації [1, с. 476].

Отож, у цій статті зосередимо увагу на встановленні та обґрунтуванні критеріїв розмежування хуліганства з груповим порушенням громадського порядку.

У ч. 1 ст. 296 КК України хуліганством визнається грубе порушення громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжується особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом, а в ст. 293 КК України під груповим порушенням громадського порядку розуміється організація групових дій, що призвели до грубого порушення громадського порядку або суттєвого порушення роботи транспорту, підприємства, установи чи організації, а також активна участь у таких діях.

Спочатку з'ясуємо, які спільні ознаки мають відповідні склади злочинів.

Так само, як і групове порушення громадського порядку, хуліганство має наступний спільний елемент складу злочину – однаковий об'єкт (родовий та основний безпосередній об'єкти). Пригадаємо, що саме громадський порядок є основним безпосереднім об'єктом хуліганства, тому що проти нього, насамперед, спрямоване хуліганство, і він, головним чином, охороняється нормою, що передбачає кримінальну відповідальність за хуліганство [2, с. 469].

Окрім очевидного спільного об'єкту складів злочинів в теорії кримінального права існують й інші думки щодо подібних ознак групового порушення громадського порядку та хуліганства. Так, окремі науковці пропонують визнати «публічність» обов'язковою ознакою об'єктивної сторони хуліганства [3, с. 100; 4, с. 166]. Якщо підтримати таку думку, то вказана ознака стане тотожною подібній ознаці при груповому порушенні громадського порядку. Однак, на нашу думку, відповідна ознака не може бути визнана обов'язковою ознакою хуліганства, оскільки в ст. 296 КК України відсутня вказівка на вчинення злочину публічно. Тому невиключаються випадки вчинення хуліганства в квартирі, на безлюдній вулиці тощо [5, с. 108]. Також можливе вчинення хуліганства і через телефонний зв'язок, коли винний, наприклад, у нічний час періодично дзвонить потерпілим, порушуючи їх сон і цинічно ображає їх.

У цьому контексті є справедливою думка, що «законодавче визначення хуліганства виражене невеликою кількістю його загальних ознак й тому ця обставина значно ускладнює кваліфікацію діяння, передбаченого ст. 296 КК України» [6, с. 420–421]. Крім того, згідно з даними опитування працівників правоохоронних органів, проведеного І. Копотуном, респонденти «не вбачають відмінності між злочинами, передбаченими ст. 293 та ч. 2 ст. 296 КК України, і за наявності таких випадків, кваліфікують їх як групове хуліганство (майже 78 % опитаних зазначили про такі обставини)» [5, с. 76].

Тому зважаючи на практичну необхідність, у кримінально-правовій літературі науковці неодноразово зверталися до відмежування вказаних злочинів.

Так, В. Налуцишин, розмежовуючи вказані злочини, на нашу думку, помилково робить висновок, що хуліганство є загальною нормою щодо групового порушення громадського порядку [3, с. 176]. Тобто, з одного боку, він у дисертаційному дослідженні, яке присвячено кримінальній відповідальності за хуліганство, вказує на суміжний характер цих протиправних дій, а з іншого, фактично, стверджує про конкуренцію (конкуруючу загальної (ст. 296 КК України) та спеціальної (ст. 293 КК України) норм) відповідних кримінально-правових норм. Такий висновок цілком суперечить його іншій тезі, що «при цьому суміжні склади злочинів необхідно відрізнити від конкуренції кримінально-правових норм» [3, с. 167].

Розглянемо, які саме відмінності між вказаними злочинами пропонує виділяти цей науковець. На думку В. Налуцишина, слід розмежовувати ці злочини за такими обставинами: а) групове порушення громадського порядку характеризують усвідомлені дії організаційного характеру, а хуліганство – це, як правило, дії спонтанного характеру; б) групове порушення громадського порядку може бути вчинено лише організованою групою, а хуліганство – одинаком або групою осіб; в) у спрямованості злочинних наслідків (при груповому порушенні громадського порядку відбувається грубе порушення роботи транспорту, підприємств, установ чи організацій; а при хуліганстві – шкода завдається зазвичай потерпілим морального, фізичного чи матеріального характеру) [3, с. 176].

Вважаємо, що окремі відмінності мають дискусійний зміст. Оскільки, групове порушення громадського порядку не обов'язково може бути вчинено організованою групою; по-друге, науковець не враховує такий наслідок злочину, передбаченого ст. 293 КК України, як грубе порушення громадського порядку. Вказана шкода є оціночною категорією і може мати різний зміст, який може повністю охоплюватися особливою зухвалістю, що притаманний хуліганству. Також викликає певні сумніви визнання В. Налуцишином хуліганства формально-матеріальним складом злочину [3, с. 86]. Заради справедливості слід зазначити, що в теорії кримінального права запропоновані й інші погляди. Так, окремі науковці, вважають, що не-

обхідною ознакою об'єктивної сторони хуліганства є наслідки, тому що слово «порушення», яке вказане у законодавчому понятті «хуліганства», свідчить про наслідки, необхідні для цього складу злочину [7, с. 79]. Отож, ми схилиємося до загальноновизнаної позиції науковців, які оцінюють хуліганство як формальний склад злочину [5, с. 109]. На нашу думку, законодавець застосовує термін «порушення» не для того, щоб вказати на наслідки хуліганства, а для того, щоб чіткіше визначити дії, які є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони відповідного складу злочину.

Як відомо, відмежування слід проводити за елементами та відповідними ознаками складів злочинів. Тому, враховуючи вказані погляди, порівняємо відповідні структурні частини складів злочинів.

Перша група відмінностей полягає в ознаках об'єктивної сторони складів злочинів.

Безперечно, що хуліганство та групове порушення громадського порядку полягає у формі дії. Однак, зміст такої злочинної поведінки є різним. Так, судова практика груповими порушеннями громадського порядку визначає: відмову звільнити приміщення чи певну територію, ігнорування розпоряджень адміністрації чи представників влади, відмову припинити незаконні мітинги, пікетування, демонстрації тощо. Хуліганством відповідно охоплюється: насильство із заподіянням тілесних ушкоджень або знущання над особою, нанесення їй побоїв або мордування, катування особи; дії, пов'язані зі знищенням чи пошкодженням чужого майна, зривом масового заходу (концерту, зборів, виборів, випускного вечора тощо), з порушенням нічного відпочинку людей, з тимчасовим припиненням нормальної діяльності підприємства, установи, організації чи громадського транспорту; прояв безсоромності (неприсстойні рухи тіла, публічне оголення і демонстрування статевих органів, публічне вчинення добровільного статевого акту тощо), знущання над хворими, старими, особами, які знаходяться в безпорадному стані) [8, с. 64].

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 293 КК України передбачає також наслідки, які, у свою чергу, не притаманні складу злочину, передбаченому ст. 296 КК України. З цього також слідує й інша відмінність: групове порушення громадського порядку передбачає матеріальний склад, а хуліганство – формальний склад.

Місце вчинення злочину (громадське місце характерне для злочину, передбаченого ст. 293 КК України) та обстановка вчинення злочину (публічність характерна для злочину, передбаченого ст. 293 КК України) не є обов'язковими ознаками об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 296 КК України.

Наступна група відмінностей полягає в ознаках суб'єкта складів злочинів.

Як відомо, суб'єктом хуліганства можуть бути особи, які досягли 14-річного віку, а групового порушення громадського порядку – 16-річного віку.

Також певною відмінністю є кількість учасників: при групових порушеннях громадського порядку дії вчиняються групою людей, а при хуліганстві – дії можуть вчинятися як одноособово, так і групою осіб.

Останні відмінності стосуються саме ознак суб'єктивної сторони складів злочинів. На нашу думку, хоча ці злочини й вчиняються умисно, але види вказаної форми вини мають певні розбіжності: групове порушення громадського порядку може вчинятися як з прямим, так і непрямим умислом, а хуліганство – тільки з прямим умислом.

Також суттєвою відмінністю є мотиви вчинення злочину (при груповому порушенні громадського порядку мотиви злочину у співучасників різні, а хуліганство вчиняється тільки з хуліганським мотивом).

Зважаючи на суміжний характер вказаних злочинів, можна змодельювати три ситуації кваліфікації вказаних складів злочинів.

Перший варіант: застосовується, при наявності відповідних обставин, лише одна норма: ст. 293 чи ст. 296 КК України.

Другий варіант. Як показують матеріали судової практики, групове порушення громадського порядку (особливо на ґрунті міжнаціональних конфліктів) починається, іноді, із групового хуліганства [9, с. 303]. У такому разі хуліганство й групове порушення громадського порядку можуть утворювати реальну сукупність і кваліфікуватися по двох статтях.

Третій варіант. Так, якщо дії, передбачені ст. 293 КК України, супроводжуються вчиненням із хуліганських спонувань насильством, пошкодженням майна, порушенням роботи установ, підприємств, то вони потребують додаткової кваліфікації за ст. 296 КК України.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновки про відмінність складів злочинів, які передбачені ст.ст. 293 та 296 КК України в наступному: 1) в ознаках об'єктивної сторони (в змісті злочинних дій; в наслідках, місці та обстановці вчинення злочину, які характерні тільки для злочину, передбаченому ст. 293 КК України; у конструкції складів злочинів: за ст. 293 КК України – матеріальний, а за ст. 296 КК України – формальний; 2) в ознаках суб'єкта злочину (за віком: суб'єктом

хуліганства можуть бути особи, які досягли 14-річного віку, а групового порушення громадського порядку – 16-річного віку; та в кількості учасників: при групових порушеннях громадського порядку дії вчиняються групою осіб, а при хуліганстві – дії можуть вчинятися як одноособово, так і групою осіб); 3) в ознаках суб'єктивної сторони (ст. 293 КК України передбачає як прямий, так і непрямий умисел, а ст. 296 КК України – тільки прямий; та в хуліганському мотиві злочину, який характерний для хуліганства).

Література

1. *Навроцький В. О.* Основи кримінально-правової кваліфікації: навч. посібник / Навроцький В. О. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 704 с.
2. *Левчук В. В.* Проблеми визначення об'єкта хуліганства та його значення при кваліфікації злочинів / В. В. Левчук // *Держава і право.* – 2008. – № 40. – С. 468–474.
3. *Налуцишин В. В.* Кримінальна відповідальність за хуліганство (ст. 296 КК України): дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.08 / Налуцишин Віктор Володимирович. – К., 2008. – 210 с.
4. *Полный курс уголовного права: в 5 т.* / [Под ред. докт. юрид. наук, проф., заслуж. деятеля науки РФ А. И. Коробеева]. – СПб.: Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2008–2008. – (Ученики и учебные пособия).
5. *Копотун І. М.* Громадський порядок як об'єкт кримінально-правової охорони: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.08 / Копотун Ігор Миколайович. – К., 2008. – 213 с.
6. *Коржанський М. Й.* Кваліфікація злочинів: Навч. посіб. / Коржанський М. Й. – [Вид. 3-тє доповн. та переробл.]. – К.: Атіка, 2007. – 592 с.
7. *Наклович М. Л.* Кримінально-правова боротьба з хуліганством / Наклович М. Л. – Львів: Вища шк., 1974. – 83 с.
8. *Кузнецов В. В.* Злочини проти громадського порядку та моральності: [практ посіб.] / Кузнецов В. В.; за заг. ред. В. І. Шакуна. – К.: Паливода А. В., 2007. – 160 с.
9. *Олійничук Р. П.* Відмежування групового порушення громадського порядку від суміжних злочинів [Електронний ресурс] / Р. П. Олійничук // *Форум права.* – Х.: Харківський національний університет внутрішніх справ. – 2009. – № 2. – С. 301–308. – Режим доступу до журналу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2009-2/09orpvcz.pdf>

В. В. Кузнецов

Разграничение хулиганства с групповым нарушением общественного порядка.

В статье осуществлено отграничение хулиганства от группового нарушения общественного порядка. Отграничение осуществлялось по признакам состава преступлений. С учетом проведенного исследования определены правила квалификации указанных преступлений.

V. V. Kuznetsov

Separation from the bullying groupdisturbance.

In article it is carried out delimitation hooliganisms from group breach of the public order. Delimitation it was carried out to signs of corpus delicti. The rules of qualification of the specified crimes are determined using the results of this study.